

La Universitat, després de Bolonya

Francisco Esteban Bara

Jordi Llovet (2011) *Adéu a la Universitat*.
 Barcelona, Galaxia Gutenberg.

El conegut Pla Bolonya podria aconseguir quelcom més del que inicialment hom pensava. La construcció d'un Espai Europeu d'Educació Superior (EEES) que pretén coordinar diversos models universitaris —el temps dirà si acaba sent una coordinació o una juxtaposició— està superant, potser sense adonar-se'n, les intencions que van ser proposades en un principi. La programació de nous plans d'estudis i l'eliminació d'altres ja existents, la proposta de noves metodologies docents i la fulminació d'altres que ara semblen perverses, l'enaltiment de les competències i el detriment dels continguts, etc., ha provocat, per sort dels que estimem la universitat, i per dissort dels que la consideren una institució més, que s'hagi recuperat la qüestió radical de la qüestió: Què és la universitat? No podia ser d'altra manera, la universitat és com un recipient ple de bales, i si una es mou, la resta, indefectiblement, han de trobar una nova posició. Sí, el Pla Bolonya ha provocat, encara que tímidament, que ressongeixi la qüestió de les qüestions, aquella a partir de la qual, com deia Julian Marías, es comença a filosofar sobre un tema qualsevol: Què és això?

El nombre de reflexions contemporànies que tracten de donar resposta a la qüestió abans esmentada no és comparable ni de bon tros al nombre de treballs que, per exemple, es dediquen a aspectes com la pedagogia universitària o la política acadèmica. Aquest fet, per

cert, no succeeix a d'altres llocs, com ara els Estats Units d'Amèrica, cosa que podria explicar la posició de lideratge que, ja fa un grapat d'anys, ocupa el seu sistema universitari. No obstant això, aquestes reflexions no haurien de passar desapercebudes, i tot sigui dit, seria bo que arribessin a les mans d'aquells que tenen la feina d'organitzar i gestionar la universitat del segle que acabem de començar. Aquests treballs aconseguixen esperar, d'una manera o una altra, la idea d'universitat, i ens recorden aquells grans escrits que avui dia, i malauradament, han estat oblidats. *The idea of a university*, del cardenal Newman (1852); *La misión de la universidad*, de José Ortega y Gasset (1930), o *The uses of the University*, de Clark Kerr (1963), per citar-ne només tres, haurien de formar part de les prestatgeries dels que treballem a la universitat.

Adéu a la universitat aconsegueix amb escreix aquesta funció d'esperonament, ja que es tracta d'un text escrit des de la universitat, entesa com a autèntica activitat intel·lectual, i per la universitat, concebuda com a idea institucionalitzada. El llibre del professor Jordi Llovet pot ser llegit en clau autobiogràfica: presenta un relat d'experiències personals que en cap moment deixa de banda la universitat, segurament perquè aquesta ha estat una part prou important de la vida de l'autor. La lectura d'aquest llibre pot despertar l'interès d'aquells que, d'una manera o altra, han tingut alguna cosa a

veure amb aquesta vida, i perquè no dir-ho, també per aquells que tenen un cert interès en els relats de vida típicament universitaris, o que conceben la universitat com una manera de viure. Sempre és interessant trobar exemples que demostrin que la formació universitària pot ser quelcom més que una qüestió ornamental, i que la universitat pot esdevenir quelcom més que un lloc de pas.

El llibre, però, també pot ser llegit en clau d'assaig sobre la qüestió universitària, si entenem per aquest parell de paraules, el sentit i la missió d'aquesta meravellosa institució que anomenem universitat. No es tracta d'una reflexió eminentment teòrica i allunyada de la realitat, sinó d'una reflexió teòrica que té en consideració les actuals circumstàncies de l'educació superior europea. Son diverses les qüestions que es posen sobre la taula, la gran majoria de les quals tenen un fort lligam amb allò que, gairebé d'una manera profètica, el cardenal Newman assenyalava al seu escrit de 1852: no és el mateix la universitat que quelcom anomenat universitat (*so called university*).

Resulta certament interessant el recull de cites sobre l'educació superior que el professor Jordi Llovet arreplega al seu llibre, cites extretes dels escrits d'un bon nombre d'autors de referència que en algun moment de la seva obra s'han referit al fet universitari. Aquest interès, però, no està vinculat només a la seva pertinença de selecció, que la té i en un grau considerable, sinó a la presentació del que ha estat la universitat i del que ara és; del que ha aportat per a la construcció d'Occident i el que ara ofereix o es pensa que pot oferir; del que hauria de mantenir-se ferm davant l'onada postmoderna i neoliberal que ara ens arriba, i el que hauria de modificar-se. Parlar de la universitat no és només

parlar d'allò que hauria de ser, sinó del que és. El debat sobre la universitat no pot tractar únicament sobre el primer aspecte, perquè ens podrem trobar, com va anunciar el cardenal Newman, que parlem de quelcom que no és universitat encara que l'anomenem com a tal. Si la universitat de Humboldt va arribar a ser un autèntic referent, no va ser només perquè es plantegés una nova universitat per a temps nous, sinó perquè es va plantejar una nova universitat a partir del que és la universitat i mai hauria de deixar de ser¹. Els anys que van de 1802 a 1812 van ser d'uns intenses debats sobre què és la universitat i què hauria de ser per a una comunitat, la prussiana, que havia d'aixecar el cap; debat on van participar ments de l'alçada de Fichte, Schleiermacher, Schelling, Hegel i el propi Humboldt, per citar-ne alguns². No cal dir que el Pla Bolonya no ha seguit el mateix patró d'actuació, i les conseqüències de l'absència d'un debat seriós i filosòfic sobre el tema poden ser considerables.

Ara ens trobem amb una sèrie de situacions que resulten incòmodes, i de les quals hauríem de sortir de la millor manera possible. Per exemple, on ha quedat l'autèntica activitat universitària? Què succeeix amb la cerca de la «veritat» (*verum*), i també del «bé» (*bonum*) i de la «bellesa» (*pulchrum*)? Els universitaris som, per definició, cercadors de la veritat de les coses, observadors de la realitat en la seva nuesa, personatges colombins perquè delectem descobrir el món, i

-
- (1) Aquest text de Humboldt, una memòria que data de 1809 i que va inspirar la refundació de la Universitat de Berlín (1810), es pot trobar en el treball de Ricard Torrents —primer rector de la Universitat de Vic—, titulat *Què és la Universitat, o de la conveniència de rellegir Humboldt* (Vic, Universitat de Vic, 2007).
 - (2) Oncina, F. [ed.] (2008) *Filosofia para la universidad, filosofía contra la universidad (De Kant a Nietzsche)*. Madrid, Dykinson.

leibnizians perquè pretenem interpretar-ho. Sembla que la comunitat ja no entén que l'activitat universitària no és sinònim d'activitat útil, es més, no compren allò que assenyalava Adorno, que com menys pugui ser justificat un pensament en clau d'utilitat i beneficis tangibles o d'acord a un preu de mercat o a la borsa, més elevat és el seu valor humanitzador. Com diu el professor Llovet, potser aquesta activitat ja no té espai a la universitat d'avui i ha emigrat a altres espais:

Cada dia sembla més clar que les institucions parauniversitàries que existeixen a totes les ciutats una mica poblades —instituts i centres de cultura, ateneus, museus, cenacles savis, acadèmies— faran la feina que la universitat ja no és capaç de fer, i la faran de fet —cosa que a tothom hauria de semblar-li excel·lent— per una massa de població molt superior a la subclasse social dels estudiants universitaris. (p. 131)

Altra situació controvertida és la que fa referència a la formació universitària. On ha quedat, doncs, aquella formació que atorga saviesa, que com deia Aristòtil és el saber més alt i digne, precisament perquè no està al servei de res ni de ningú? El *Trivium* i el *Quadrivium* formen part de la història de la universitat, la seva desaparició dels plans d'estudis universitaris no és el problema, el problema és que el seu sentit ha estat oblidat per no dir defenestrat. I ara ens trobem amb un nombre considerable d'estudiants que són a les acaballes de la seva carrera universitària, sigui quina sigui, i que presenten serioses dificultats per demostrar que el pensament finalitza als llavis, és a dir, que no s'avenen a les regles determinades que té l'art de l'expressió (gramàtica); que no saben com moure i persuadir un auditori plural i passiu més enllà de la correcta elocució (retòrica); que no són capaços d'argumentar en fred davant altri mitjançant un combat intel·lectual singular (dialèctica), ni tan sols amb ells mateixos (soliloqui); és a dir, que no demostren

correcció emocionalment neutra, persuasió apassionada ni fredor lúcida. Tampoc ens trobem amb un nombre significatiu d'estudiants, i perquè no dir-ho també de professors, que són grans lectors dels grans llibres, i no cal argumentar la importància que té la lectura personal per a la formació i la docència universitària. Sobre aquest davallada de la formació humanística tracta abundantment bona part del llibre que tenim a les mans. En aquest sentit, el subtítol del mateix és prou significatiu: *l'eclipsi de les humanitats*. Ras i curt: on ha quedat la formació humanística, i per tant, la transmissió d'aquell sistema vital d'idees, del millor del que s'ha dit en el transcurs de la història del pensament? *Adéu a la universitat* és una defensa de la formació universitària entesa com a formació d'autèntics intel·lectuals, de persones en el sentit més profund de la paraula, i això inclou recuperar els clàssics, aquells textos que, en sentit estricte, són inesgotables:

Un clásico sobrevive a toda necesidad, a la deconstrucción, al postestructuralismo, al feminismo, al posmodernismo y, como los perros de raza, se sacude, resopla y esboza una breve y demoníaca sonrisa, al tiempo que asegura: esas cosas ya han muerto pero yo sigo vivo. (Steiner, G.; Ladjali, C. *Elogio de la transmisión*. Madrid, Siruela, 2005; p. 128)

El llibre també dedica tot un apartat a la incorporació de les *noves tecnologies* a la universitat, que afecta diverses facetes de l'educació superior com ara la formació, la docència, i ben especialment la paraula. No es pot negar que les *noves tecnologies* han aportat coses positives a la universitat, com també ho han fet en altres àmbits de la vida social. No obstant això, l'activitat universitària no es pot agenollar davant aquestes noves maneres de fer i de comunicar-se; és més, segons com es miri, ha de lluitar contra determinades «possibilitats» que en veritat són «limitacions» de l'activitat universitària. Per exemple: la docència universitària no pot caure en el parany

de les *noves tecnologies* sense que això signifiqui no aprofitar-les com cal i quan és el moment. Un seminari o una classe impartida per un mestre necessita poca cosa més que la paraula i la passió que aquesta desprèn; sobren els *powerpoints* atapeïts de missatges efímers que distreuen l'escolta atenta i treuen protagonisme a allò que realment ho té.

Adèu a la universitat, encara que sembli el contrari, no és un llibre de tancament sinó d'obertura, no és un grapat de lamentacions i queixes sinó d'esperança i embranzides. El Pla Bolo-nya ha portat aire fresc a la universitat, però això no significa que calgui oblidar-se de tot el que ens ha permès arribar fins als nostres dies. La idea d'universitat, institucionalitzada al segle XII, és una idea viva, amb tanta frescor com les noves idees que ara es proposen per a la universitat del segle XXI. Què hi ha més viu, i per cert més urgent, que cercar la veritat de les coses? Què hi ha més viu, i per cert més necessari, que formar persones sàvies a més de competents professionalment parlant? Què hi ha més viu, i irrenunciable, que pensar en l'acte educatiu com un acte performatiu que permet que les persones que hi participen arribin a la seva millor versió del jo?

Només queda per dir que *Adèu a la universitat* no és un llibre més sobre la universitat, és una reflexió per a la universitat, tant per als que tenim una relació d'amor amb ella, com pels que estan disposats a enamorar-se d'aquesta fantàstica idea que es posa per obra.